

عنوان: بررسی لباس بانوان اقوام مختلف ایران با تأکید بر سکه دوزی روی لباس

چکیده:

پوشاک هر قوم یک پدیده‌ی فرهنگی اجتماعی بوده و مرزهای آن نیز توسط نمادهای فرهنگی و اجتماعی معین می‌شود. از این رو پوشاک اقوام نیز در نوع خود بی‌نظیر بوده و با صدای نوازشگر سکه‌ها، پولک‌ها و منجوق‌های رنگارنگ، با مردم دیگر نقاط جهان سخن از هویت قومی و ملی خویش می‌گوید، جلوه‌نمایی می‌کند و حرفی از جنس طلا و نقره می‌زند. حرفی از اصالت و ماندگاری که باید در گوش دیگر مردم جهان نیز طنین‌انداز شده و تا ابد رنگ و جلا داشته باشد. بی‌شک این وظیفه درباره ما ایرانیان نیز صدق می‌کند که به سنت‌های پسندیده پوشش در قطب‌های مهم کشورمان برگردیم. در طراحی پوشش ملی ضرورت، «حفظ هویت ایرانی» است. در پروژه حاضر به بررسی لباس بانوان اقوام مختلف ایران با تأکید بر سکه دوزی روی لباس پرداخته شده است. از اهداف مقاله بررسی هنر سکه دوزی روی لباس زنان و چگونگی استفاده از سکه و جنس سکه در شهرهای مختلف ایران می‌باشد.

روش انجام تحقیق به صورت میدانی و مطالعات کتابخانه‌ای، گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه‌ای، جمع‌آوری منابع مرتبط با سکه دوزی و تزیینات لباس شهرهای مختلف ایران است.

کلیدواژه‌ها: سکه دوزی، پوشاک سنتی، قبایل.

مقدمه

یکی از صنایع دستی تزئینی ایران "سکه دوزی نام دارد. سکه دوزی، یکی از رودوزیها و یک حرفه برای مردم منطقه کردستان، بلوچستان و عشایر چهار محال و بختیاری و خراسان رضوی و خراسان جنوبی است. این هنر اگر چه فاقد نقوش و نگاره های خاص سوزندوزی است، و چون سکه ها به پارچه دوخته می شود، در گروه رودوزیها قرار می گیرد و بیشتر جنبه خودمصرفی دارد. سکه دوزی عبارتست از دوختن انواع سکه بر روی پارچه و یا لباس. مسکوکات فلزی که در گذشته ده شاهی و دو و پنج و ده ریالی بود با استفاده از لحیم کاری حلقه ی فلزی ظریف و زیبایی نصب نموده و سپس روی لباسها و جلیقه و نیف تنه و چنگه (قلابه) و لباس محلی دوخته می شد. با توجه به کاربرد لباس در مراسم ها مقدار و ارزش سکه ای که بر روی لباس میدوختند متفاوت بود که این کار جلوه خاصی به لباس می داد. اینگونه تزیینات بیشتر در جشن ها مورد استفاده قرار می گرفتند. در حال حاضر سکه دوزی دیگر رونق گذشته را ندارد. در بیشتر لباس ها از نگین و سنگ های رنگارنگ نیمه قیمتی استفاده میشود.

تصویر 2: جلیقه سکه دوزی شده. مأخذ: موزه حرم.

تصویر 1: جلیقه تزیین شده بابت از یک هزار سکه یک ریالی، دوریالی؛

پنج و ده ریالی دوره پهلوی. مأخذ: موزه حرم رضوی

پیراهن زنانه سکه دوزی شده مزین به حدود 400 سکه یک، دو، پنج و ده ریالی دوره پهلوی دوم. که سرکار خانم رستمی

از لاهیجان به موزه حرم امام رضا (ع) اهدا کرده اند. (تصویر 3)

تصویر 3: پیراهن زنانه سکه دوزی شده. مأخذ: موزه حرم

پول دوزی بر حاشیه کلاه و چنگه و پیش سینه جلیقه اغلب سکه‌هایی که در دسترس است دوخته و برای این منظور حلقه‌ای به آن جوش داده و حلقه را به لباس می‌دوزند در گذشته برای اینکه سوراخها منظم باشند سکه را بر روی نعل اسب می‌گذاشتند و بعد سوراخ نعل اسب و جایی که سکه سوراخ می‌شد هماهنگ می‌کردند و بعد سکه‌های سوراخ شده را طوری می‌دوختند که سوراخ ردیف‌ها قبل با دوخت بعدی پنهان شده و دیده نشود در صورتی که از سکه‌های قدیمی و نقره برای این منظور استفاده می‌شده به آن حلقه‌ای جوش می‌دادند تا سکه آسیب نبیند سکه دوزی از دوران بسیار کهن وجود داشته و بانوان لباسهای خود را با سکه تزیین می‌کردند. (تصویر 5)

تصویر 4: سکه سوراخ شده و حلقه زده شده. مأخذ: نگارنده
تصویر 5: نعل اسب برای سوراخ کردن سکه. مأخذ: نگارنده

دلایل سکه دوزی

دوخت سکه‌های رایج و قطعات منقوش طلا و نقره و نیکل بر حاشیه و لبه‌های پوشش و لباس بانوان امری رایج بود. و ابتدا بانوان برای تزیین و زیباسازی و جلوه‌گری به سکه دوزی روی آوردند زنان توانگر و دارا که توانایی این کار را داشتند برای جلوه بهتر و خوش‌نماتر خود از سکه‌های طلا و نقره فراوانی استفاده می‌کردند. یکی دیگر از انگیزه‌های مشخص و اولیه دوخت سکه در جلوی لباس به دلیل استفاده پارچه‌های ابریشمی و مخمل که زود چروک میشد. سنگینی سکه‌های دوخته شده به لبه لباس زنان موجب می‌شد تا لباس بدون چروک بایستد.

تصویر 6: لباس‌های سکه دوزی شده بانوان کلات نادری. مأخذ: نگارنده

سکه دوزی در لباس زنان با انگیزه‌های مختلفی رایج شد که به مواردی مشخص از آن پرداخته می‌شود:

1- یکی از انگیزه‌های مشخص و اولیه دوخت سکه در لباس زنان برای آراستن، تزیین و خوش‌نمائی انجام می‌گرفت تا به پوشش آنها زرق و برق و جلوه خاصی بدهد.

2- دلیل دیگر سکه دوزی روی لباس پس‌انداز بانوی خانواده بود. در روستای گروکه در شهرستان کلات نادر قرار دارد. یک ضرب المثل وجود دارد که وقتی بچه‌ای از مادرش پول می‌خواهد و مادر پول ندارد به فرزندش می‌گوید پول ندارم مگر این که قلابه ام را به فروشم این مطلب بیانگر ارزش سکه دوزی بر روی لباس هایشان است

در هنگام دوخت بعضی از لباسها متوجه می‌شویم که سکه از طرف خط دوخته شده است یعنی عکس طرفی که تصویر شاهان بوده است را در زیر کار قرار می‌داده‌اند. باتوجه به مشاهدات، گفته می‌شود که روی خط سکه و عکس شیر زیباتر بوده است پس دلیل ارزش اسمی سکه و زیبایی طرح موجب شده که سکه را از طرف خط روی لباس دوخته می‌شده است. (تصویر 6)

چنگه سکه دوزی شده: از نوار کارت بافی که روی آن را با سکه تزیین کردن و پشت کار آستر دوزی شده و دوطرف چنگه گیره داره سکه‌های دوخته شده جنس آنها نقره بوده قدمت سکه‌ها از دوران ناصرالدین شاه و احمدشاه می‌باشند. در این

پوشش دیده می شود که سکه های استفاده شده روی خط سکه به لباس دوخته شده است شاید برای زیبایی و مرتب به نظر رسیدن سکه ها به این صورت دوخته شده است. (تصویر 7)

تصویر 7: چنگه سکه دوزی شده. دوران قاجار مأخذ: نگارنده

تصویر 8 چنگه باریک سکه دوزی شده. مأخذ: نگارنده

قلایه بانوان روستای گرو واقع در شهرستان کلات نادر به این سربند قلایه میگویند. این پوشش دوکار بردار دیکه اینکه باعث نگهداشتن روسری و کلاهی ابریشمی که بر سر میبندن می شود. و مورد دیگر آن باعث زیبایی در مراسم های مختلف است. (تصویر 8)

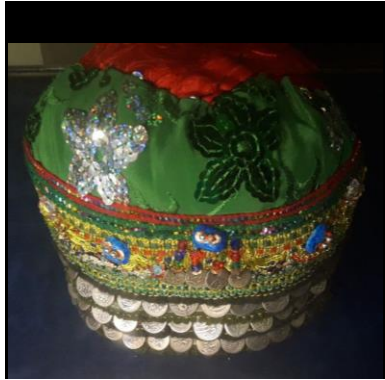

تصویر 9: سربند سکه دوزی شده کلات نادر روستای گرو تصویر 10: تزیینات سکه دوزی شده روی پیشانی بند. که از 102 قطعه سکه از جنس مس / 20 قطعه سکه نقره از دوره قاجار و پهلوی (مورد استفاده بانوان شمال خراسان تصویر 11: پیشانی بند سکه دوزی شده مورد استفاده بانوان شمال خراسان شمالی که از 294 سکه از جنس مس / نیکل، 5 قطعه سکه نقره و یازده قطعه مسی از دوره پهلوی اول (دوم)

کلاه سکه دوزی شده: بر روی این کلاه زنانه که از جنس ابریشم است، 26 سکه طلای دوره ناصرالدین شاه و احمد شاه قاجار با مرجان های ریز با ظرافت خاصی دوخته شده است. این کلاه سکه دوزی شده ارزشمند توسط «رقیبه نامداری» ساکن روستای اکبر آباد استان فارس تقدیم گنجینه تمبر، اسکناس و سکه آستان قدس رضوی شد. (تصویر 12)

تصویر 12: کلاه اهدا شده از «عجب ناز خانم»؛ مادر بزرگ رقیه نامداری به موزه حرم امام رضا. مأخذ نگارنده

تصویر 13: کلاه سکه دوزی شده تصویر 14: کلاه سکه دوزی شده. موزه حرم

کلاه مخمل قرمز تزیین شده با 75 سکه نقره از دوره صفوی و نادر شاه افشار، فتحعلی شاه، محمدشاه، ناصرالدین شاه و احمد شاه قاجار، (تصویر 13) با 4 سکه نقره دوره پهلوی اول، 2 سکه مس نیکل دوره پهلوی دوم و 1 سکه نقره، 2 آنه هند دوره استعمار انگلیس. که خانم معصومه تیبیاشی از بیرجند به موزه حرم اهدا کرده است. (تصویر 14)

جلیقه: جلیقه یا همان جلیزقه یا نیفتنه بر روی پیراهن پوشیده می‌شود جنس جلیقه گاه از جنس مخمل سرخ یا رنگهای دیگری باشد. جلیقه‌ها با سکه‌های از جنس مختلف و یاسنگ تزیین می‌شود. موارد استفاده شده از جلیقه برای جشن‌ها و بیشتر در عروسی پوشیده می‌شود که البته استفاده از آن خیلی عام نیست. جلیقه‌ها آراسته به سکه و مسکوکات قدیمی تزیین می‌شود. جلیقه بدون آستین و یادبرخی از نقاط ایران دارای آستین کوتاه می‌باشد. روی جلیقه سکه‌های طلا و نقره دوخته می‌شود و تعداد سکه‌ها نشان دهنده میزان ثروت خانواده می‌باشد. جلیقه همیشه باز است و دکمه ندارد و در قسمت جلوی آن یراق دوزی، سکه دوزی شده است.. (تصویر 15)

تصویر 15: جلیقه ولباس بانوان کلات نادر

(جلیقه ی که فقط در قسمت جلوی آن سکه دوخته شده) در این تصویر جلوی جلیقه با سه ردیف سکه مزین شده که در ردیف بالای جلیقه از سکه های کوچکتر و در پایین جلیقه از سکه های بزرگتری استفاده شده (تصویر 16)

تصویر 16: جلیقه جنس مخمل وسکه دوزی شده مأخذ: موزه حرم امام رضا(ع).

نتیجه گیری:

سکه دوزی یکی از صنایع دستی ایران است که عموماً از آن جهت تزیین لباس، کلاه و تن پوش استفاده می‌کردند. هنر سکه دوزی دارای سابقه ای طولانی است تقریباً در تمامی مناطق روستایی ایران رایج می باشد. از تاریخچه دقیق سکه دوزی اطلاع صحیحی در دست نیست ولی آنچه که مسلم است این دوخت بنا به شواهد موجود در موزه های ایران و جهان، در دوره صفوی به اوج کمال خود رسیده است. یکی از انگیزه های مشخص و اولیه دوخت سکه بر روی لباس زنان برای آراستن، تزیین و خوش نمایی انجام می گرفته تا به پوشش آنها زرق و برق و جلوه خاصی بدهد. سنگینی سکه های دوخته شده بر لبه لباس زنان باعث می شده که لباس شکیل و تخت بایستد و پوشش را بدون چروک نشان دهد. در گذشته به دلیل ارزش داشتن سکه که اکثراً طلا و نقره و بعدها مس و نیکل بوده در جلیقه و لباس ها استفاده می کردند و جنبه پس انداز برای خانواده داشته و اکنون به دلیل کم ارزش شدن ریال کمتر به عنوان تزیین استفاده می شود و به دلیل سنگین بودن جلیقه سعی می شود که دیگر از سکه استفاده نکنند.

با بررسی لباسهای سکه دوزی شده در موزه حرم و روستاهای دیگر کشورمان موضوعی که بیشتر نمود داشت این بود که دوخت سکه ها روی لباس طوری بود که بیشتر طرفی که خط سکه بود بر روی کار دوخته می شد و طرفی که عکس پادشاهان بود در پشت قرار می گرفت، با سوال از تعدادی کارشناس سکه، به این نتیجه رسیدیم که احتمال ارزش و زیبایی طرح موجب شده که سکه از طرف خط بر روی لباسها دوخته شود.

منابع:

امیدی، ناهید. (1382). "دیده و دل و دست". مشهد. به نشر. موزه، "استان قدس رضوی (ع)" مشهد مقدس.